

УДК 159.9+ 37.015.3:001.891
DOI 10.24195/2414-4665-2022-4-11

Світлана Симоненко,

доктор психологічних наук, професор,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5491-6637>

Олена Грек,

кандидат психологічних наук, доцент,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7925-0939>

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ

У статті аналізується роль критичного мислення у структурі інформаційно-психологічної безпеки особистості студента. Уточнено сутність поняття «інформаційно-психологічна безпека» та її структурну організацію, зокрема когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти. Розглянуто проблему вивчення критичного мислення у вітчизняних та зарубіжних підходах, визначено його основні функції та показники. Метою статті є дослідження рівня сформованості критичного мислення як компонента інформаційно-психологічної безпеки у студентів. Методи емпіричного дослідження: спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності та конкретні методики: методика дослідження критичного мислення Л. Старкі (адаптація О.Л. Луценко), методика визначення рівня рефлексивності А.В. Карпова, опитувальник «Уявлення студентів про інформаційно-психологічну безпеку» Т.О. Басанової. Установлено, що рівень розвитку критичного мислення у студентів 1–4-го курсів має середній рівень та значне зростання виявлено на 3-му курсі; достатньо виражені такі функції критичного мислення у досліджуваних студентів, як стимулююча, інтерпретаційна, прогноуюча та оціночно-рефлексивна. Виявлено особливості розвитку рефлексивності як компонента критичного мислення. Досліджено рівень сформованості інформаційно-психологічної безпеки у студентів 1–4-го курсів, зокрема когнітивний, поведінковий та емоційний компоненти; визначено зміни в рівні сформованості означених компонентів протягом досліджуваного віку; вивчено загрозові чинники для особистості студента, серед яких найбільш значущими є фізичний та інформаційно-психологічний, хімічні та біологічні загрозові чинники. Представлено взаємозв'язки між критичним мисленням та іншими структурними компонентами інформаційно-психологічної безпеки. Тобто критичне мислення дає змогу особистості робити більш глибокий аналіз життєвої ситуації, що й забезпечує інформаційно-психологічну безпеку в сучасних реаліях.

Ключові слова: безпека, психологічна безпека, інформаційно-психологічна безпека, критичне мислення, рефлексивність, розвиток, студентський вік.

Вступ. Останнім часом інформаційно-психологічна безпека особистості є актуальною для психологічної науки, адже інформаційне середовище, яким активно користується суспільство, є також і джерелом зовнішніх загроз для особистості, що пов'язано з негативним впливом інформації, яка вводить в оману людину та може створювати для неї ілюзорний світ, може заважати сприймати адекватно оточуючих та самого себе.

У роботах учених І.О. Баєвої, С.Т. Бойко, А.В. Брушлинського, Ж.П. Вірної, Г.В. Грачова, Е.Л. Доценко, Г.В. Ємельянової, Г.В. Ложкіна, А.В. Манойло, А.І. Петренко та ін. розглядаються підходи до вивчення психологічної й інформаційно-психологічної безпеки та її компонентів. Під час визначення інформаційно-психологічної безпеки вчені використовували такі ознаки, як єдність психологічного та інформаційного в системі створення безпеки людини; збереження стану цілісності системи, на яку впливають інформаційно-психологічні чинники; готовність суб'єкта до дій за наявності загрози; використання захисних меха-

нізмів для збереження адекватних умов, які спряють задоволенню потреб людини (Lazorko and at., 2021, 2022). Так, у більшості робіт інформаційно-психологічну безпеку розглядають як захищеність психіки людини від різноманітних інформаційних впливів, які протистоять нормальному розвитку особистості (Бойко, 2019).

Як визначають вчені (за Г.В. Грачовим), протидія негативному інформаційному впливу відбувається у такі етапи: орієнтація в ситуації, оцінка можливості впливу, виявлення характерних ознак психологічного впливу, організація захисного механізму. Наслідками порушення інформаційно-психологічної безпеки особистості виступають порушення психічного здоров'я, адекватного відображення світу та ставлення до нього; зміни ціннісних орієнтацій.

Науковці, які займаються вивченням інформаційно-психологічної безпеки, розглядають одним із провідних компонентів захисту особистості від негативних інформаційних впливів саме критичне мислення

(І.Ю. Алесєєва, Г.В. Грачов, Д.С. Синицін, С. Мастерман, Л.М. Сімелі, Ч. Темплі, А.В. Федоров). Критичне мислення (за Д. Халперн) розглядають як тип мислення, який заснований на когнітивних навичках та стратегіях, що дає змогу отримати результати, які відрізняються зваженістю, логічністю та цілеспрямованістю. Як зазначають науковці, критичне мислення не є вродженим, його можна розвивати (Громова, 2015). Адже критичне мислення дає змогу людині протистояти маніпулюванню, зокрема інформаційним, а також чітко висловлювати думку та коректно інтерпретувати отриману інформацію.

Метою статті є дослідження рівня сформованості критичного мислення як компонента інформаційно-психологічної безпеки у студентів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Вивчити сучасний стан досліджень інформаційно-психологічної безпеки особистості, уточнити її психологічний зміст та структурні компоненти.

2. Розкрити роль критичного мислення як одного з основних компонентів інформаційно-психологічної безпеки.

3. Емпірично дослідити особливості розвитку критичного мислення у студентів та визначити взаємозв'язки з рівнем інформаційно-психологічної безпеки особистості.

Вивчаючи зарубіжні підходи до визначення психологічної безпеки, можна виокремити два основні – кількісний та якісний. Так, Л. Розен та Д. Льюїс (представники кількісного підходу) зазначали, що отримання дуже великої кількості інформації викликає хворобу, яку називали синдромом інформаційної втомлюваності (*information fatigue syndrome*), а також параліч аналізу (*paralysis of analysis*). Із позицій якісного підходу Б. Мілтон, Р. Оуен, М. Хілл та ін. у своїх роботах указували, що інформаційний стрес пов'язаний із низькою якістю інформації. Учені вважають, що інформації багато не буває, головною проблемою є наявність значної кількості непотрібної інформації.

Розглядаючи психологічну безпеку, слід зазначити, що вона передбачає збереження психіки людини за допомогою балансування між негативними впливами оточуючого середовища та психологічною стійкістю людини, тобто подолати зазначені впливи за допомогою власних ресурсів та захисних чинників оточуючого середовища. У роботах І.О. Баєвої, С.Т. Бойко, Ж.П. Вірної, Г.В. Грачова, Г.В. Іващенко, І.О. Ольхової, Т.В. Ексакусто та ін. представлено розроблення поняття психологічної безпеки особистості та створення моделей. До власних ресурсів людини щодо протистояння негативним інформаційним впливам належить критичне мислення.

Вивчення ролі критичного мислення у формуванні інформаційно-психологічної безпеки особистості відбувалося в роботах Н.В. Козлової, Е.С. Едмондсон, Дж. Карпендалі та ін. (Edmondson, 1999; Carpendale, Lewis, 2015). Так, критичне мислення розглядають як свідоме використання когнітивних стратегій, включа-

ючи аналіз та синтез інформації, що дає змогу будувати висновки на основі фактів та доказів, спрямованих на постановку та досягнення поставлених цілей (за Н.В. Козловою). А психологічну безпеку науковець визначає як складне інтегративне поняття, яке включає як внутрішні (індивідуально-особистісні особливості), так і зовнішні (характеристика середовища з позиції шкідливості можливості забезпечення безпеки) умови та складники, що поширюються на системи різного рівня (від державного до міжособистісного та внутрішньоособистісного); воно відображає як відчуття безпеки, комфорту, а також відображає можливості особистості протистояти зовнішнім впливам за рахунок особистісних ресурсів або спеціалізованих технік. Л.В. Астахова також доводить у своїх роботах, що критичне мислення виступає основним засобом захисту від негативних впливів інформаційно-психологічних у мас-комунікативних ситуаціях (Шахова, 2012).

Розглядаючи структуру критичного мислення, ми звертаємося до діяльнісної теорії мислення (за О.М. Леонтьєвим), у якій виокремлюють три компоненти критичного мислення: інтенціональний (спрямовує мисленнєві дії суб'єкта, які визначаються цілями та установками); інструментально-операціональний (визначається засобами, способами та особливостями процесу мислення); конвенціональний (визначається умовами мисленнєвих дій суб'єкта). Саме з позицій діяльнісної теорії мислення пояснюється роль критичного мислення як засобу захисту особистості від негативних інформаційно-психологічних впливів. Отже, розглядаючи критичне мислення в рамках інформаційно-психологічної безпеки особистості, його визначають як специфічний вид мисленнєвої діяльності, результатом якого є виявлення негативних інформаційних впливів у текстах за допомогою логіки, рефлексії, діалогу, інтерпретації, опори на знання класифікацій інформаційних впливів, що приводить у дію захисні установки особистості (за Т.В. Харламповою).

Серед якостей критичного мислення в науці виокремлюють готовність до планування, гнучкість, наполегливість, готовність виправляти власні помилки, усвідомлення та пошук компромісних рішень (Wagner, P.A., & Fair, F., 2020). У роботах зарубіжних учених виокремлено такі когнітивні навички критичного мислення під час вивчення в рамках інформаційно-психологічної безпеки (Facione, 1990): 1. «Інтерпретація» – здатність розуміти та виражати зміст різних значень, явищ, подій тощо; включає такі суб-уміння: «категоризація» (класифікація), «декодування значення» (перефразування), «прояснення сенсу» (переформулювання). 2. «Аналіз» – здатність ідентифікувати логічні зв'язки серед тверджень, питань, понять, описів тощо; включає такі суб-уміння: «перевірка ідей», «виявлення аргументів», «аналіз аргументів». 3. «Оцінка» – здатність аналітично оцінювати твердження чи інші форми репрезентацій; включає такі суб-уміння: «оцінка тверджень», «оцінка аргументів». 4. «Умовивід» – здатність формулювати

висновки; включає такі суб-уміння: «уточнення доказів», «припущення альтернатив», «вибудовування висновків». 5. «Пояснення» – здатність сформулювати та пояснити міркування, подати міркування з використанням переконливих доказів; включає такі суб-уміння: «формулювання (піднесення) результатів», «обґрунтування та роз'яснення процедур та методів», «виклад аргументів». 6. «Саморегуляція» – здатність контролювати когнітивні дії; включає такі суб-уміння: «самоперевірка», «самокорекція» тощо.

Методи та матеріали. Відповідно до мети дослідження, нами використано такі методи: спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності та конкретні методики: методика дослідження критичного мислення Л. Старкі (адаптація О.Л. Луценко), методика визначення рівня рефлексивності А.В. Карпова, опитувальник «Уявлення студентів про інформаційно-психологічну безпеку» Т.О. Басанової. Статистичні методи: порівняння незалежних вибірок (критерій Стьюдента) та кореляційний аналіз (критерій рангової кореляції Спірмена). Обробка результатів відбувалася за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм IBM SPSS Statistics 21.

Дослідження проводилося на базі Університету Ушинського м. Одеси, у якому брали участь 200 студентів 1–4-го курсів, зокрема студенти 1-го курсу – 50 досліджуваних, 2-го курсу – 50, 3-го курсу – 50 та 4-го курсу – 50 досліджуваних.

Методика дослідження критичного мислення Л. Старкі (адаптація О.Л. Луценко) являє собою опитувальник із 27 питань, кожне з яких має опис ситуації та варіанти відповідей. Нами використано адаптований варіант методики О.Л. Луценко, який відповідає психометричним вимогам надійності, дискримінативності, валідності й забезпечений нормами для студентської та дорослої вікових груп обох статей. Даний опитувальник розрахований на вікову групу 16–70 років. Досліджуваним пропонується протягом 30 хвилин відповісти на 27 завдань, а саме вибрати одну з чотирьох правильну відповідь на кожне завдання. Максимальна кількість отриманих балів – 27. Визначається низький, середній та високий рівні сформованості критичного мислення у досліджуваних (Луценко, 2014).

Методика визначення рівня рефлексивності А.В. Карпова спрямована на вивчення рівня рефлексії особистості, а також рівня рефлексії в різних часових проміжках: ретроспективна, ситуативна та перспективна. Методика складається з 27 тверджень, на які треба вибрати одну з запропонованих відповідей. Рівень рефлексивності ми розглядаємо як компонент критичного мислення.

Опитувальник «Уявлення студентів про інформаційно-психологічну безпеку» Т.О. Басанової. Дана методика спрямована на визначення рівня інформаційно-психологічної безпеки особистості, містить дві частини: 1. Спрямована на вивчення чинників, які є загрозливими для особистості досліджуваного (хімічні, біологічні, фізичні та інформаційно-психо-

логічні). 2. Містить 27 незакінчених речень, які спрямовані на вивчення уявлень особистості про інформаційно-психологічну безпеку, а також питання щодо вивчення ставлення до даної проблеми. Усі питання методики поділяються на три блоки: вивчення когнітивного, поведінкового та емоційного компонентів інформаційно-психологічної безпеки особистості. Результати методики піддаються якісному та кількісному аналізу, а також визначаються три рівні сформованості інформаційно-психологічної безпеки особистості досліджуваного: низький, середній та високий.

Результати та їх обговорення. Якісний аналіз результатів дослідження рівня критичного мислення за методикою Л. Старкі (адаптація О.Л. Луценко) дав змогу встановити, що у досліджуваних студентів переважає середній рівень розвитку критичного мислення (1-й курс $X_{ср}=13$, 2-й курс $X_{ср}=13,84$, 3-й курс $X_{ср}=15,25$, 4-й курс $X_{ср}=12,55$). Виявлено, що серед досліджуваних студентів 15% мають високий рівень розвитку критичного мислення (1-й курс – 10%, 2-й курс – 15%, 3-й курс – 30%, 4-й курс – 5%), тобто вони здатні будувати плани, висувати короткотривалі та довготривалі цілі, аналізувати власні дії та власне життя.

Також було вивчено особливості розвитку навичок критичного мислення у досліджуваних студентів. Установлено, що у студентів 1–4-го курсів переважає середній рівень розвитку таких навичок критичного мислення, як «інтерпретація» (60%), «аналіз» (48%), «оцінка» (63%), «формування висновків» (42%), «пояснення» (51%), «саморегуляція» (40%). Проте 15% досліджуваних мають низький рівень розвитку здатності до інтерпретації, що свідчить про наявні труднощі щодо інтерпретації фактів та висловлювань, їх опису та розподілу за категоріями. У 12% студентів низький рівень розвитку здатності до аналізу та ідентифікації, що вказує на несформоване вміння якісно робити порівняльний аналіз отриманої інформації та матеріалу. Також 13% студентів не здатні аналітично оцінювати інформацію, ігнорують альтернативні пояснення; у 10% студентів недостатньо розвинута здатність робити обґрунтовані висновки, виявляти наслідки власних та чужих дій, формулювати стратегію пошуку інформації для реалізації поставленої мети. Недостатньо розвинута здатність сформулювати та пояснити міркування, подати міркування з використанням переконливих аргументів у 15% досліджуваних студентів, а здатність до саморегуляції має низький рівень розвитку у 11% студентів, що вказує на відсутність прагнення використовувати навички критичного мислення під час аналізу та оцінки власних та інших думок із метою підтвердження або їх спростування.

Аналіз одержаних результатів дає змогу стверджувати, що досліджувані студенти 1–4-го курсів мають достатньо виражені такі функції критичного мислення, як стимулююча, інтерпретаційна, прогноуюча та оціночно-рефлексивна.

Порівняльний аналіз рівнів розвитку критичного мислення у студентів із 1-го по 4-й курс дав змогу вста-

новити (рис. 1), що наявні різниці в оцінках за показником «критичне мислення», а саме поступове зростання рівня протягом досліджуваного віку, пік якого спостерігається на 3-му курсі, що також підтверджено наявністю статистично значущих різниць в оцінках за означеним показником у студентів 1-го та 3-го курсів ($t=2,40, p \leq 0,05$).

Вивчено рівень рефлексивності студентів 1–4-го курсів та встановлено, що у досліджуваних переважає середній рівень (1-й курс – $X_{\text{ср}}=4$, 2-й курс – $X_{\text{ср}}=4,2$, 3-й курс – $X_{\text{ср}}=4,25$, 4-й курс – $X_{\text{ср}}=4,6$). Проте детальний аналіз результатів дав змогу встановити, що серед досліджуваних 45% мають низький рівень рефлексивності (1-й курс – 55%, 2-й курс – 50%, 3-й курс – 40%, 4-й курс – 35%), що свідчить про несформовану особистісну рефлексивність, а саме: вони мають труднощі з плануванням власної діяльності, не аналізують помилки в минулому, не використовують власний досвід під час подолання складних ситуацій, їм складно регулювати власну поведінку, мають труднощі під час постановки цілей та прогнозування результатів. Середній рівень рефлексивності виявлено у 45% досліджуваних (1-й курс – 40%, 2-й курс – 40%, 3-й курс –

45%, 4-й курс – 55%), тобто досліджувані здатні до планування власної діяльності, аналізують власні дії та усвідомлюють власне ставлення до ситуації, проте рефлексивний аналіз відбувається поверхнево. Високий рівень рефлексивності переважає у 10% досліджуваних (1-й курс – 5%, 2-й курс – 10%, 3-й курс – 15%, 4-й курс – 10%), що свідчить про схильність постійно аналізувати власні вчинки та вчинки оточуючих, аналізувати власні дії в минулому та теперішньому і прогнозувати їхні наслідки для майбутнього. Студенти з високим рівнем рефлексивності можуть приймати нестандартні рішення, які сприятимуть ефективному рішенню поставленого завдання. Також, порівнюючи отримані результати у студентів із 1-го по 4-й курс навчання, ми спостерігаємо різниці за означеною шкалою, а саме зростання рівня рефлексивності протягом досліджуваного віку (на рівні $X_{\text{ср}}$) (рис. 2), що підтверджено наявністю статистично значущих різниць в оцінках студентів 1-го та 4-го курсів ($t=2,85, p \leq 0,01$). Тобто ми можемо говорити про розвиток особистісної рефлексії у студентів протягом навчання.

Вивчено види рефлексії у студентів та встановлено, що у досліджуваних 1–4-го курсів із низьким рівнем

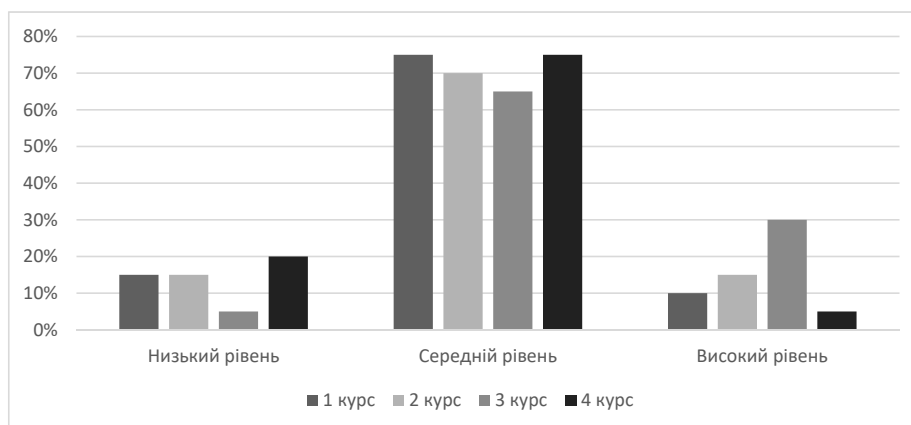

Рис. 1. Показники загального рівня розвитку критичного мислення у студентів 1–4-го курсів (за методикою Л. Старкі)

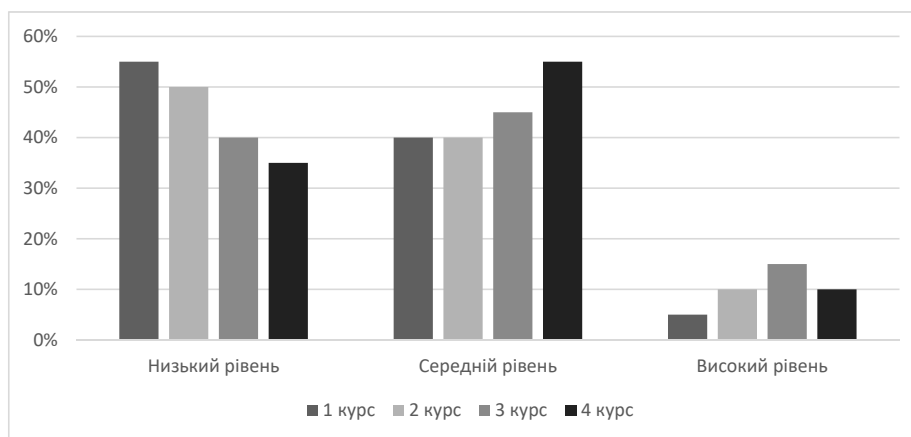

Рис. 2. Показники загального рівня рефлексивності у студентів 1–4-го курсів (за методикою А.В. Карпова)

рефлексивності переважає ретроспективна рефлексія, тобто вони здатні аналізувати власні помилки в діяльності та подіях, які вже минули. Серед досліджуваних із середнім рівнем рефлексивності (21%) та високим рівнем рефлексивності (16%) переважає ситуативна рефлексія, що свідчить про вміння критично мислити у складній ситуації; вони вміють координувати та контролювати власну діяльність за зміни умов складної ситуації. Їм властиві такі поведінкові характеристики, як використання достатньо часу для осмислення даної діяльності, достатня тривалість процесу усвідомлення, а також ретельна підготовка до прийняття рішення та схильність до самоаналізу. Перспективна рефлексія переважає у студентів із середнім (15%) та високим (22%) рівнями рефлексивності, тобто вони схильні до планування майбутньої діяльності, постановки для себе мети та визначення майбутніх результатів під час її реалізації, ретельно вибирають найефективніші способи виконання спланованої діяльності, достатньо хвилюються про майбутнє.

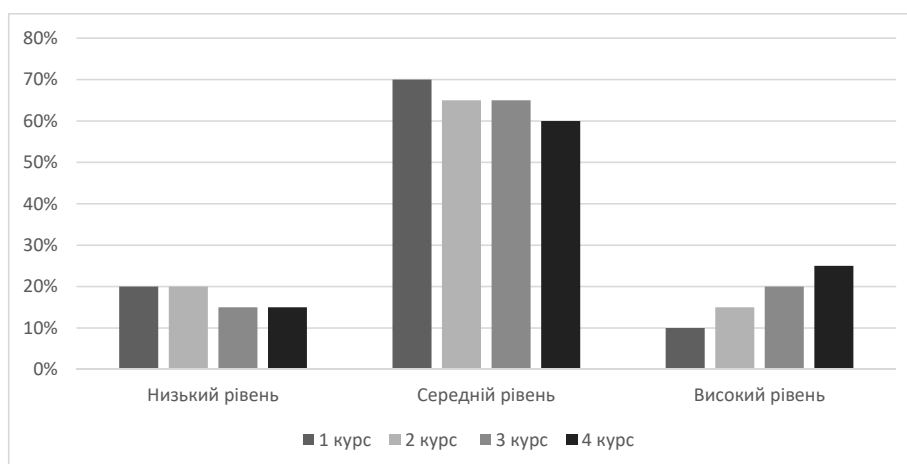
Вивчення рівня інформаційно-психологічної безпеки у студентів 1–4-го курсів дало змогу встановити, що у досліджуваних переважає середній рівень (1-й курс – 70%, 2-й курс – 65%, 3-й курс – 65%, 4-й курс – 60%), що вказує на недостатньо сформовані уявлення у досліджуваних про дане поняття, проте вони сприймають інформаційний вплив тією чи іншою мірою як погрожуючий чинник та прагнуть у деяких ситуаціях протистояти йому. Низький рівень сформованості інформаційно-психологічної безпеки серед досліджуваних мають 17% студентів (1-й курс – 20%, 2-й курс – 20%, 3-й курс – 15%, 4-й курс – 15%), тобто вони мають максимальну схильність до інформаційного впливу та не сприймають повною мірою інформацію як загрозливий чинник. Високий рівень сформованості інформаційно-психологічної безпеки виявлено у 18% студентів (1-й курс – 10%, 2-й курс – 15%, 3-й курс – 20%, 4-й курс – 25%), тобто вони володіють інформацією про інформаційно-психологічну

безпеку, мають суб'єктивний досвід інформаційної взаємодії та алгоритм протидії негативному інформаційному впливу, мають сформований світогляд, високу моральність та стійкість емоційно-ціннісної сфери особистості.

За даними рис. 3 ми можемо спостерігати зростання кількості досліджуваних із високим рівнем сформованості інформаційно-психологічної безпеки та зменшення кількості досліджуваних із низьким рівнем. Тобто ми можемо говорити про зростання рівня сформованості інформаційно-психологічної безпеки у студентів протягом досліджуваного віку, що також підтверджено наявністю статистично значущих різниць в оцінках студентів 1-го та 3-го курсів ($t=2,15$, $p\leq 0,05$), 1-го та 4-го курсів ($t=2,34$, $p\leq 0,05$).

Аналіз результатів щодо вивчення переваги загрозливих чинників для особистості студентів 1–4-го курсів дав змогу виявити, що фізичний чинник стоїть на першому місці серед значущих, а саме: найбільшою загрозою для себе студенти визначають фізичне насилля, війну, суїцид, нещасні випадки та ін. На другому місці за значущістю у студентів є інформаційно-психологічний чинник, тобто загрозою для себе вони бачать порушення авторських прав, оману, інформаційні маніпуляції, стрес та страх. Найменш вираженими у студентів 1–4-го курсів є хімічні та біологічні загрозливі чинники, серед яких визначають найбільш значущими розроблення біологічної зброї, віруси, отруєння, хвороби та епідемії. Але встановлено, що протягом досліджуваного віку відбувається зниження значущості фізичних загроз та зростання значущості інформаційно-психологічних загроз, пік якого припадає на 3-й курс, що підтверджено наявністю статистично значущих різниць (на рівні $p\leq 0,01$). Такі результати ми можемо пояснити особливостями розвитку особистісної сфери в юнацькому віці та особливостями навчання саме в ЗВО.

Дослідження особливостей сформованості компонентів інформаційно-психологічної безпеки осо-

Рис. 3. Показники загального рівня сформованості інформаційно-психологічної безпеки особистості студентів 1–4-го курсів (за методикою Т.О. Басанової)

бистості студента дало змогу виявити, що рівень сформованості когнітивного компонента середній та нижче середнього. Лише 48% студентів 1–4-го курсів правильно визначають семантичний зміст означеного поняття, а 25% правильно визначають об'єкти інформаційного впливу. Щодо поведінкового компоненту інформаційно-психологічної безпеки особистості студента найбільший негативний інформаційний вплив за даними студентів відбувається під час взаємодії з Інтернет-ресурсами, у соціальних мережах, ЗМІ, під час спілкування та особливо, коли вони відчують утому та негативний емоційний стан. Емоційний компонент інформаційно-психологічної безпеки студентів 1–4-го курсів пов'язаний саме з погіршенням психічного стану, особливостями його є зростання рівня страхів, тривожності, агресії, дратівливості, депресії та ін. А також відзначали і погіршення фізичного стану, який проявляється у вигляді втоми, хвороби, головного болю, млявості. Зазначимо, що протягом досліджуваного віку зростає рівень сформованості компонентів інформаційно-психологічної безпеки у студентів, що підтверджується наявністю більш розгорнутих та правильних відповідей щодо розуміння інформаційно-психологічної безпеки особистості, а також загроз в інформаційному просторі у студентів 4-го курсу порівняно зі студентами 1-го та 2-го курсів. Тобто студенти 4-го курсу більш обізнані та більш підготовлені до негативного інформаційного впливу в житті.

Установлені статистично значущі зв'язки в роботах студентів 1-го та 4-го курсів між показником критичного мислення та рефлексивності ($r=0,29$ при $p \leq 0,05$, $r=0,44$ при $p \leq 0,01$), тобто ми можемо говорити про значущі зв'язки між критичним мисленням та рефлексивністю.

Позитивні кореляційні зв'язки виявлені в роботах студентів 1–4-го курсів між показником критичного мислення та загальним рівнем інформаційно-психологічної безпеки (1-й курс – $r=0,28$; 2-й курс – $r=0,30$; 3-й курс – $r=0,29$; 4-й курс – $r=0,32$ при $p \leq 0,05$); когнітивним компонентом інформаційно-психологічної безпеки (1-й курс – $r=0,39$; 2-й курс – $r=0,37$; 3-й курс – $r=0,41$; 4-й курс – $r=0,40$ при $p \leq 0,01$); поведінковим компонентом інформаційно-психологічної безпеки (1-й курс – $r=0,28$; 4-й курс – $r=0,30$ при $p \leq 0,05$), тобто це свідчить про взаємозв'язок структурних компонентів інформаційно-психологічної безпеки особистості, та під час взаємодії всіх структурних компонентів формується інформаційно-психологічна безпека особистості.

Висновки

1. Одержані результати теоретичного дослідження дали змогу вивчити критичне мислення в рамках інформаційно-психологічної безпеки особистості, визначити структуру критичного мислення та особливості його формування в студентському віці.

2. Емпірично визначено особливості розвитку критичного мислення та його компонентів у студентів 1–4-го курсів. Так, у досліджуваних переважає серед-

ній рівень розвитку критичного мислення. Найбільш вираженими функціями критичного мислення у студентів є стимулююча, інтерпретаційна, прогноуюча, оціночно-рефлексивна. На достатньому рівні розвинуті такі операції критичного мислення, як логіка, рефлексія, контроль над емоціями, аналіз інформації на достовірність, здатність розпізнавати маніпуляції та інформаційні впливи з боку оточуючих.

3. Доведено, що рівень сформованості інформаційно-психологічної безпеки у студентів 1–4-го курсів є середнім. Серед загрозливих чинників найбільш значущими для студентів 1–4-го курсів є фізичний та інформаційно-психологічний, найменш значущими – хімічні та біологічні загрозливі чинники. Проте змінюється значущість означених загрозливих чинників протягом досліджуваного віку, а саме зростає значущість інформаційно-психологічних загроз. Серед компонентів інформаційно-психологічної безпеки найбільш сформованим є когнітивний компонент, другим за рівнем сформованості є поведінковий компонент, на третьому місці – емоційний компонент. Проте протягом навчання у ЗВО рівень сформованості означених компонентів інформаційно-психологічної безпеки у студентів зростає.

4. Виявлено значущі взаємозв'язки між рівнем критичного мислення та компонентами інформаційно-психологічної безпеки особистості студента, що свідчить про взаємозумовленість усіх компонентів інформаційно-психологічної безпеки, а також саме критичне мислення дає змогу особистості робити більш глибокий аналіз життєвої ситуації та прораховувати наперед результати власної діяльності та побудови життєвого простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С.Т. Психологічна безпека особистості в умовах розірваного інформаційного простору. *Психологія: теорія і практика*. 2019. Т. 1. Вип. 3. С. 32–43. URL: [https://doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1\(3\)-32-43](https://doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43)
2. Громова Н.М. Психологічні особливості установки на критичне мислення. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 10. Вип. 27. С. 79–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2015_10_27_9.
3. Луценко Е.Л. Адаптація теста критического мышления Л. Старки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2014. № 1110. С. 65–70.
4. Шахова Н.В. Опасный контент Интернета как угроза информационно-психологической безопасности личности подростка. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 20. С. 162–170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_20_23
5. Carpendale J.I.M., Lewis C. Taking natural history seriously in studying the social formation of thinking: Critical analysis of A Natural History of Human Thinking by Michael Tomasello. *Human Development*. 2015. Vol. 58(1). P. 55–66.
6. Edmondson A.C. Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*. 1999. Vol. 44 (2). P. 350.

7. Lazorko, O., Dzhahupov, H., Abramciow, R., Symonenko, S., Hrek, O., & Kostieva, T. (2022). The Phenomenon of Security Within the Socio-Psychological Knowledge in the Era of Postmodernism. *Postmodern Openings*, 13(3), 180–200. URL: <https://doi.org/10.18662/po/13.3/484>.

8. Lazorko, O., Koval, S., Hrek, O., Shkrabiuk, V., Kulesha-Liubinets, M., & Bihun, N. (2021). Psychological Security of the Individual as a Functional Component of Professional Activity. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 455–473. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/259>

9. Facione P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Executive Summary. URL: <http://www.evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html>

10. Starkey L. Critical thinking skills success. NY: Learning Express, LLC., 2004. 169 p.

11. Wagner, P.A., & Fair, F. (2020). Education for Knowing: Theories of Knowledge for Effective Student-Building. Rowman & Littlefield. *Creative Education*, Vol. 13. № 1, January 19, 2022.

REFERENCES

1. Boiko S.T. (2019). Psychological personality safety in the conditions of the broken informational space. *Psychology: theory and practice: collection of scientific articles*. Mukachevo: MSU publ. Issue 1 (3)'. P. 32–43. DOI: [https://doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1\(3\)-32-43](https://doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43). [in Ukrainian].

2. Hromova, N. M. (2015). Psykholohichni osoblyvosti ustanovky na krytychne myslennia [Psychological features of the installation on critical thinking]. *Aktualni problemy psykholohii – Actual problems of psychology*, 27, 79–88. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/appshuh_2015_10_27_9 [in Ukrainian].

3. Lutsenko, E.L. (2014). Adaptatsyya testa krytycheskoho myshlenyya L. Starkey [Adaptation of critical thinking test by L. Starkey]. *Visnyk Khark. nats. un-tu imeni*

V. N. Karazina. Seriya: Psykholohiya. 1110. P. 65–70. [in Ukrainian].

4. Shahova N.V. (2012). Opasnyj kontent interneta kak ugroza informacionno – psihologicheskoy bezopasnosti lichnosti podrostka [Dangerous content of the Internet as a threat to the information and psychological security of a teenager's personality]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. 20. P. 162–170. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_20_23. [in Ukrainian].

5. Carpendale J.I.M., Lewis C. Taking natural history seriously in studying the social formation of thinking: Critical analysis of A Natural History of Human Thinking by Michael Tomasello. *Human Development*. 2015. Vol. 58(1). P. 55–66.

6. Edmondson A.C. Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*. 1999. Vol. 44 (2). P. 350.

7. Lazorko, O., Dzhahupov, H., Abramciow, R., Symonenko, S., Hrek, O., & Kostieva, T. (2022). The Phenomenon of Security Within the Socio-Psychological Knowledge in the Era of Postmodernism. *Postmodern Openings*, 13(3), 180–200. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/13.3/484>

8. Lazorko, O., Koval, S., Hrek, O., Shkrabiuk, V., Kulesha-Liubinets, M., & Bihun, N. (2021). Psychological Security of the Individual as a Functional Component of Professional Activity. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 455–473. DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/259>

9. Facione P.A. Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction. Executive Summary. URL: <http://www.evolkov.net/critic.think/basics/delphi.report.html>

10. Starkey L. Critical thinking skills success. NY: Learning Express, LLC., 2004. 169 p.

11. Wagner, P.A., & Fair, F. (2022). Education for Knowing: Theories of Knowledge for Effective Student-Building. Rowman & Littlefield. *Creative Education*, Vol. 13. No. 1, January 19.

Svitlana Symonenko,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5491-6637>

Olena Hrek,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,

The State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7925-0939>

STUDY OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AS A COMPONENT OF INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL SAFETY OF STUDENTS

The article analyzes the role of critical thinking in the structure of informational and psychological security of a student's personality. The essence of the concept of informational and psychological security and its structural organization, cognitive, behavioral and emotional components in particular, has been specified. The problem of studying critical thinking in domestic and foreign approaches is considered, its main functions and indicators are determined. The purpose of the article is to study the level of formation of critical thinking as a component of students' informational and psychological security. Empirical research methods are observation, conversation, analysis of activity products and specific methods are L. Starkey's critical

thinking research method (adapted by O.L. Lutsenko), A.V. Karpova's method of determining the level of reflexivity and a questionnaire "Students' perception of informational and psychological security" by T.O. Basanova. It was found that the level of development of critical thinking among the 1st–4th year students has an average level, and a significant increase was found in the 3rd year; among the students under study such functions of critical thinking as stimulating, interpretive, predictive and evaluative-reflective are sufficiently expressed. Features of the development of reflexivity as a component of critical thinking are revealed. The level of formation of informational and psychological security among students of the 1st–4th years, such as cognitive, behavioral and emotional components in particular, was studied; changes in the level of formation of the specified components during the studied age were determined; threatening factors for students' personality were studied, among which the most significant are physical and informational-psychological factors, chemical and biological threatening factors. And the relationships between critical thinking and other structural components of informational and psychological security are also presented. That is, critical thinking allows an individual to make a deeper analysis of the life situation, which ensures informational and psychological security in modern realities.

Key words: security, psychological security, information-psychological security, critical thinking, reflexivity, development, students.

Подано до редакції 07.12.2022